

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
58. Seri / Yıl 2012-[2]

**DEVLET
ÜNİVERSİTELERİNE
YENİ MALİ KAYNAK
ARAYIŞLARI:
ÜNİVERSİTE ŞİRKETLERİ
MODELİ**

Prof. Dr. Murat ÇAK*
&
Yrd. Doç. Dr. Demet ÇAK**

* İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Bölümü

&
** İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
İktisat Bölümü

ÖZET

İçinde bulunduğumuz bilgi çağında, zamanımızın önemli aktörleri arasında bulunması gereken Türk üniversiteleri, maalesef kendilerinden beklenen performansı sergileyememektedirler. Üniversitelerin içerisinde bulunduğu en önemli problemlerin başında finansal yetersizlikler ve mali özerkliğin bulunmaması gelmektedir. Bu çalışmada öncelikle üniversite vakıfları ve mezun derneklerinin yükseköğretim kurumlarına finansal katkıları tartışılacak, daha sonra belediye iktisadi teşekküllerine (BİT) benzer bir şirket yapısının olası faydaları anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Üniversiteler, Üniversite Vakıfları, Mezun Dernekleri, Mali Özerklik.

ABSTRACT

In the current information age unfortunately Turkish universities would not perform what potentially expected from them due to different facts. One of biggest reason related to why universities having trouble is deficiency in financial resources, and lack of fiscal autonomy. In this article first of all, financial role of university foundations and alumni associations to the higher education institutions will have discussed, after that, probable benefits of a new company structure similar to the municipality economic enterprises will have illustrated.

Keywords: Universities, University Foundations, Alumni Associations, Financial Autonomy.

GİRİŞ

Günümüzde evrensel bilgiye ulaşma yönünde en üst seviyede eğitimin verilmesi gerektiği kurumlar olan üniversiteler, bilgiyi genişletmek, yaymak ve toplum yararına kullanmak gibi temel işlevlerinden; başta finansman yetersizliği ve kaynak kullanma olmak üzere, çeşitli sorunları nedeniyle uzaklaşmış bulunmaktadır. Gerektiği gibi özenle yetiştirilemeyen akademisyenleri, gerek bilgisel gerekse altyapı anlamında donanım iti-

barıyla çağın gerektirdikleri ile örtüşmeyen memur mevcudiyeti, yetersiz kadro ve binalaşma, profesyonel olmayan yönetim biçimleri gibi pek çok sorunlarla boğuşan Türk üniversitelerinde, en önemli sorunların başında kaynak yetersizliği gelmektedir.

Avrupa ülkelerinde önemli bilimsel araştırmaların finansmanı, devlet bütçesince üniversitelere aktarılan kaynak vasıtasıyla gerçekleştirilmekte ve bu türlü araştırmalar bir nevi devlet garantisi altına alınmış olmaktadır(SNSF, 2009). Bilimsel araştırmaların zayıf kaldığı ülkelerde, katma değeri yüksek ürünlere dönüşebilecek nitelikte çalışmaların gerçekleştirilemeyeceği bilindiğinden, batıda araştırma kurumları ve üniversitelere böylesi araştırmalarında finansal destek amacıyla yardım eden vakıf ve mezun derneklerinin oldukça etkin bir rol oynadıkları görülmektedir.

Her ne kadar devletin bütçeden üniversitelere ayırmış olduğu kaynak miktarı her geçen gün artsa da, yükseköğretim sisteminde kalitenin çağın gerekleri doğrultusunda geliştirilmesi amacı, mevcut kaynaklarda çeşitlenme sağlamayı ve etkin kaynak kullanımını gerekli kılmaktadır.

Kaynak kullanımındaki etkinlik, üniversitelerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmesi zaruri olan personel, temizlik, güvenlik, servis, proje v.b. hizmetlerin temini sırasında yapılan harcamalardan kısmen tasarruf şeklinde gerçekleşebileceği gibi, öğretim üyelerinin kendi alanlarındaki profesyonelliğinden faydalanmak suretiyle mevcut potansiyelin canlandırılmasına imkân tanınması ve bu suretle kaynak çeşitliliğinin arttırılması biçiminde de ortaya çıkartılabilir. Bu sayede kaynak çeşitlenmesinin yanında bir çok alanda uzmanlığı olan öğretim üyelerinin, uzmanlık sahalarını toplum yararına kullanmalarının da önü açılarak, devlet üniversitelerinin topluma dönük, toplumun sorunlarından haberdar ve çözüm önerileri geliştiren kurumlar haline dönüştürülmeleri sağlanabilir.

Bu amaçlardan hareketle; başta devlet üniversitelerinin mezun dernekleri, üniversitelerce kurulmuş vakıflar ile bu dernek ve vakıflara ait şirketlere işlevsellik kazandırılmasının ve mevzuat açısından gerekli düzenlemelerin ivedilikle sağlanmasının toplumsal pozitif dışsallıklar taşıdığı kanaatindeyiz.

A-) Vakıflar ve Mezun Dernekleri

Çalışmamızda öncelikle yükseköğretim kuruluşlarınca kurulmuş vakıflar ve üniversite mezunlarınca oluşturulmuş derneklerin mevcut durumları güncel mevzuat ile karşılaştırılarak verildikten sonra, bir tasarruf ve kaynak yaratma modeli olarak öngörülen BİT'lerin durumlarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

aa- Üniversite Vakıfları

Geniş Türk dünyasına büyük hizmetler sunmuş olan vakıf müessesesi, eğitimden sağlığa, ulaştırmadan, altyapı çalışmalarına kadar bir çok alanda önemli katkılarda bulunmuştur. Vakıf müessesesi Türk kültürünün adeta bir parçası haline gelmiştir. Sundukları hizmetler açısından değerlendirildiklerinde, bir bakıma devletin gerçekleştirmekte olduğu hizmetlerin benzerlerini sunarak, adeta tamamlayıcı ve pozitif dışsallık yayan nitelikteki hizmetleri üretmektedirler. Bu bağlamda, kamunun mal veya hizmet sunumunda ulaşamadığı ya da yeterli düzeyde hizmet ulaştıramadığı, ihtiyacı tam anlamıyla karşılayamadığı alanlarda ortaya çıkmaktadırlar. Vakıflar çeşitli şekillerde sınıflandırılabilmeyle birlikte, üniversitelerce kurulan ve genellikle eğitim, öğretim ve araştırmalar ile üniversite hizmetlerine yardım amacıyla teşekkül ettirilen vakıflar çalışmamızın konusunu oluşturduğundan, burada medeni hukuk hükümlerine göre kurulmuş vakıflar temel alınacaktır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 101. maddesinde vakıflar, *gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır* şeklinde tanımlanmaktadır.

Yüksek öğrenim alanında üniversitelerce kurulmuş olan vakıfların resmi senetleri incelendiğinde ortak hükümler olarak genellikle; üniversitede öğrenim konusu olan bilimlerin gelişmesine yardımcı olmak, bilimsel araştırma ve yayınları desteklemek, bilimsel araştırma amaçlı yurtdışı organizasyonlara katılımları teşvik etmek, çeşitli nedenlerle yüksek öğrenimini maddi açılardan devam ettiremeyecek durumda olan öğrencilere burslar vermek, üniversitenin fiziki altyapı alanları olan bina yapımı, onarımı, güçlendirilmesi, laboratuvarlar kurulması, donatılması, v.b. eksikliklerin giderilmesine yardımcı olmak, v.b. ifadelerin yer aldığı görül-

mektedir.¹ İlgili yükseköğretim kurumuna ait herhangi bir bina, arazi ya da maddi katkının tahsis edilemediği ya da üyelik adı altında herhangi bir parasal kesintinin yönlendirilemediği üniversite vakıfları, yukarıda bahsedilen amaçlarını gerçekleştirme için gerekli olan kaynakları ya gönüllü bağışlardan sağlamak ya da bünyelerinde kurdukları iktisadi işletmeler vasıtasıyla kazandıklarının her yıl sonunda vakfa aktarılmasıyla elde etmektedir.

Kuruluşunda belirli bir miktar malvarlığı özgülünen vakıfların, zaman içerisinde enflasyon, amaç doğrultusunda yapılan harcamalar v.b. çeşitli nedenlerle malvarlıklarının değerlerinde meydana gelebilecek kayıpların önlenmesi, malvarlıklarının arttırılabilmesi ve amaçları doğrultusunda daha fazla harcamada bulunabilmeleri gayeleriyle kurulan iktisadi işletmelerinin ayrı bir tüzel kişilikleri yoktur ve vakıf tüzel kişilikleriyle temsil edilirler.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 16. maddesine göre, *ticaret şirketleriyle, amacına varmak için ticari bir işletme işleten vakıflar, dernekler ve kendi kuruluş kanunları gereğince özel hukuk hükümlerine göre yönetilmek veya ticari şekilde işletilmek üzere Devlet, il özel idaresi, belediye ve köy ile diğer kamu tüzel kişileri tarafından kurulan kurum ve kuruluşlar da tacir sayılırlar.*

Vakıflar, amaçlarını gerçekleştirebilmek için, büyük ve sürekli amaca tahsis edilmek üzere ticari işletme kurma ve işletme hakkına sahiptirler. Bu hak, tüzel kişilerin tam hak ehliyetinden kaynaklanmakla birlikte, vakıfların ticari işletme kurma ve işletme haklarının kaynağını teşkil eden Türk Medeni Kanununun 48. maddesidir. Bu maddede belirtildiğine göre *tüzel kişiler, cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış icabı insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışında bütün hakları iktisap ve borçları ilzam edebilirler.*

Vakıflar da Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre tescil edilmiş tüzel kişilikleri adına ticari faaliyette bulunmasalar dahi, tamamıyla kendi tüzel kişiliklerine bağlı, ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmayan iktisadi işletmeleri aracılığıyla ticari işletme faaliyeti gerçekleştirebilirler. Nitekim vakıflar,

¹ Çeşitli üniversitelerce kurulmuş vakıfların senetlerindeki ortak hükümler esas alınmıştır.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda mükellef olarak sayılmamakla birlikte, vakıf iktisadi işletmeleri Kurumlar Vergisi Kanununda mükellef olarak sayılmışlardır. İktisadi işletmeler dışında vakıflar, tıpkı diğer gerçek ve tüzel kişilerde olduğu gibi anonim ya da limited şirketlere de çeşitli oranlarda ortak olabilmektedirler.

Tamamı ilgili vakfa ait olarak kurulan iktisadi işletmeler, genellikle ait oldukları vakfın kurulma gayesi başta olmak üzere, o amaca yakın alanlarda faaliyet gösterirler. Bu açıdan bakıldığında üniversiteler tarafından kurulan vakıflar, iktisadi işletmeleri açısından diğer yeni vakıflara kıyasla daha şanslıdır diyebiliriz. Çünkü üniversitelerde hem çok farklı sahalarda uzmanlık alanları bulunmakta hem de ilgili alanların konusunda, en yetkin kişilerinden oluşan insan kaynağı mevcudiyeti yer almaktadır. Bu bağlamda gerek devletin çeşitli kurumlarının, gerek yerel yönetimlerin ve gerekse özel sektörün; deniz kirlilik raporlarından, çevresel etkilerin değerlendirilmesi raporlarına, endemik bitki alanlarının belirlenmesinden, depreme karşı güçlendirme projelerine, ilçe hatta il büyüklüğündeki alanların zemin etütlerinden, sıcak su kaynaklarının ortaya çıkarılmasına kadar akla gelebilecek pek çok alandaki talepleri, akademinin uygulama ile bulduğu son derece önemli çalışmalar olarak karşımıza çıkabilmektedir.² Bu çalışmalar neticesinde hem ilgili kurum ve kuruluşların ihtiyaçları karşılanmakta ve gerçekleştirilen uygulamayla alakalı önemli uluslararası yayınlar yapılmakta hem de vakfın kurulma amacı olan üniversiteye ve orada okutulan bilimlerin gelişmesine yardım etme gayesi, hizmet karşılığında alınan bedeller neticesinde layıkıyla yerine getirilebilmektedir.

Üniversitelerce kurulmuş olan vakıflara ait vakıf iktisadi işletmelerinin ve ortağı bulunduğu limited ve anonim şirketlerinin faaliyetlerinin 2004 yılına kadar ve 2004 yılından sonra olmak üzere iki kategoride incelemenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü 29 Ocak 2004 tarihinde çıkarılan 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkilerini Düzenleyen Kanun, bir çok vakfı ve özellikle de üniversitelerce teşekül ettirilenlerin faaliyetlerini derinden etkilemiştir.

² Üniversitelerce kurulmuş çeşitli vakıfların 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkilerini Düzenleyen Kanun'un 2004 yılında yürürlüğe girmesinden önce, faaliyet raporlarına göre yaptıkları işlerin derlenmesinden oluşmuştur.

5072 Sayılı Kanun Sonrası Üniversite Vakıfları ve Mezun Dernekleri

5072 sayılı kanun temel olarak, bir takım kamu kurumlarının ya da kamu hizmeti niteliğinde hizmetler sunan bazı kuruluşların, kamu hizmeti adı altında sunması gereken hizmetleri, çeşitli nedenler ileri sürerek ücretlendirmeleri ve bu ücretleri kamu hizmeti ile özdeşleşen bir vakıf sayesinde, bağış adı altında toplamalarının giderek yaygınlaşması neticesinde çıkarılmış bir kanundur. Hastanelerin hatta hastanelere ait çeşitli kliniklerin kendi adlarına vakıf kurmaları ve sundukları hizmet ile ilişkili ilave ücretleri bağış adı altında makbuz karşılığı tahsil etmeleri sıkça görülen bir durumdur. Hatta bir çok vatandaşımız, örneğin görüntüleme sistemlerinde verilen sırayı beğenmeyip öne çekmek istediğinde ya da farklı bir cihaz kullanılması gerektiğinde “bağış” adı altındaki ödentiyle karşı karşıya bırakılmaktaydı. Yine, ehliyet almak isteyen pek çok vatandaşımız da çeşitli aşamalarda belirli bir vakfa bağış yapmak zorunda kalıyorlardı. Nitekim, bu ve buna benzer olumsuz uygulamaların önünü kesmek, bunlar dolayısıyla ortaya çıkan şikayetleri sonlandırmak amacıyla çıkarılan 5072 sayılı yasanın 4. maddesinde, *Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflar, kamu kurum ve kuruluşlarının sundukları hizmetlerle ilgili olarak gerçek ve tüzel kişilerden ücret, bağış, katkı payı ve benzeri adlar altında herhangi bir karşılık alamayacaklardır* denilerek bu türlü uygulamalara son verilmiştir.

Ancak 5072 sayılı yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, özellikle üniversite bünyesinde kurulan vakıflar ile onlara bağlı işletmeler ve iştiraki oldukları şirketler üzerindeki denetimler son derece yoğunlaştırılmış ve kanun lafzının, denetim elemanlarınca kanunun ruhunun kapsamadığı alanları da içine alabilecek şekilde yorumlanmasına sıklıkla rastlanılmıştır. Nitekim yasanın hemen ertesinde yapılan ilk denetimlerin neticesinde, üniversitelerin birçoğu hapis cezaları öngörülen pek çok müeyyideden çekindiklerinden, vakıf ve iktisadi işletmelerinin faaliyetlerine son vermeyi ve atıl durumda tutmayı uygun görmüşlerdir. Bunun sonucunda kanun öncesinde yapılmakta olan faaliyetlerin hemen hepsi durdurulmuş, vakıf yöneticileri hangi faaliyetlerin denetim elemanlarınca nasıl yorumlanacağı konusunda fikir sahibi olmadıklarından doğal olarak risk almak istemişlerdir.

5072 sayılı yasa sonrasında özellikle yasanın *kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde bulunan veya bu kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgili vakıflar ile bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları şirketler*, bu kurum ve kuruluşların 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa göre yapacakları ihalelere katılamayacakları gibi bu kurum veya kuruluşlar içerisinde bulunan veya her ne şekilde olursa olsun bu kurum ve kuruluşlarla ilgili hazineye ait taşınmazların da ihalelerine katılamazlar şeklindeki maddesinin de etkisiyle, daha önce vakıf şirketlerince ya da iktisadi işletmelerince işletilebilen kantin, otopark v.b. müesseseler de artık ya doğrudan döner sermaye veya sosyal tesisler yoluyla işletilmeye başlanmış veyahut ta özelleştirilmiştir.³ Yasanın bu maddesine de özellikle kiraya verilecek yerlerin ihalelerinde rekabetin korunması, haksız rekabetin önüne geçilmesi düşüncesiyle yer verilmiştir.

ab- Mezun Dernekleri

4721 sayılı Türk Medeni Kanununda dernek; “gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.” biçiminde ve 5253 sayılı Dernekler kanununda ise; “kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çalışmada konumuz yükseköğretim alanında faaliyet gösteren bir kurumdan mezun ya da o kuruma mensup kişi ya da kuruluşların oluşturdukları dernekler olduğundan, burada bahis konusu olan mezun dernekleri, genellikle belirli bir yükseköğretim kurumunun adını taşıyan derneklerdir. Üniversitelerimizin adını taşıyan mezun derneklerinin tüzükleri incelendiğinde genellikle ortak hükümler olarak; ilgili üniversitenin tüm fakülte, enstitü, yüksekokul mezunları arasında birlik ve dayanışmanın sağlanması, üyelerin sosyal, ekonomik, sağlık, dinlenme,

³ Ancak, üniversitelerde yapılandırılan sosyal tesisler kavramı kamu sosyal tesisleri yönergesiyle çoğu zaman pek uyuşmamakta ve sosyal tesis mantığına aykırı olarak, kurumun kendi mensup ya da öğrencilerinin dışında halka da hizmet götürülmeye çalışılmaktadır. Halbuki, içerisinde özellikle halka açık, kafeterya, kantin, otopark v.b. alanlar olan yapılar, sosyal tesis olarak nitelendirilmemelidir. Bu tür yapıların dış denetimlerinde (Sayıştay Denetiminde) sırf yukarıda bahsedilen sebepten ötürü dahi, sorunlar yaşanabileceği unutulmamalıdır.

kültürel ve mesleki gereksinimlerini karşılamak amacıyla personel hukukunu ilgilendiren mevzuata ilişkin konular üzerine incelemeler yapılması, aidiyet duygusunun güçlendirilmesi için balo, geleneksel mezun günleri düzenlenmesi gibi genel hükümlerin yanında, derneğin ekonomik anlamda sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik iktisadi işletmeler açılması, ilgili şirketlere ortak olunması, mal varlığı edinilmesi gibi hükümlerin de yer aldığı görülmektedir.⁴

Genellikle ilgili yükseköğretim kurumundan mezun olmuş ve o kurum ile ilgili olarak çalışmaya gönüllü kişilerce idare edilen mezun derneklerinin başlıca gelir kaynağı, üyelerince belirli zamanlarda yapılan ödentilerdir. Bunlar dışında, çeşitli gerçek ve tüzel kişilerin yapmış oldukları şartlı ya da koşula bağlı olmayan bağışlar, derneğin amaçlarını yaymak ve üyeler arasındaki ilişkileri geliştirmek için yapılan gezilerden toplanan gelirler, her türlü yayınların telif hakları, malvarlıklarından elde edilen gelirler gibi çeşitli gelir kalemleri de bulunabilmektedir. Ayrıca mezun dernekleri de tıpkı vakıflar gibi, Türk Ticaret Kanununun 16. maddesi uyarınca eğer ticari bir işletmeye sahip iseler tacir sıfatını taşımaktadırlar. Buradan elde edecek gelirler de kurumlar, KDV gibi çeşitli vergi kanunlarına tabidirler. Amaçlarına ulaşmak için iktisadi işletme işleten dernekler, bu ticari faaliyetleri nedeni ile vergi ve sosyal güvenlik mevzuatı gereği bazı kanuni yükümlülüklerle muhatap olmakta, bizatihi tüzel kişiliği bulunmayan bu işletmeler eli ile yürütülen faaliyetlerden kaynaklı olmak üzere dernek tüzel kişiliği, sorumlu yasal temsilci olarak mükellefiyet altına girmektedir(Şimşek, 2011).

Türkiye’de faaliyet gösteren mezun dernekleri, tıpkı vakıflarda olduğu gibi başta 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla ilişkilerini düzenleyen yasa olmak üzere bir kısmı oldukça katı, çeşitli mevzuat hükümleri çerçevesinde hareket ederken, bir elin parmaklarını geçmeyecek kadarı hariç, ilgili yükseköğretim kurumuna yardım edememektedirler. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde gerek özel gerekse devlet üniversitelerinde mezun derneklerinin etkin bir biçimde rol alıp, ilgili yükseköğretim kurumuna ciddi katkılar verdiği, hatta bu katkıların devlet tarafından yükseköğretim kurumuna tahsis edilen bütçenin %30’la-

⁴ Çeşitli üniversitelerin resmi mezun derneklerinin tüzüklerinin incelenmesi neticesinde oluşturulmuştur.

rına ulaştığı bilinmektedir. (Ficano&Cunningham, 2001). Yüksek öğretimin insan kaynağına hem dünya görüşü hem de yetenek olarak büyük bir kazanım kattığı ve bu kazanımı elde edenlerin önemli bir bölümünün hayatlarının belirli evrelerinde bir mezun olarak bu kazanımlarını sağlamada büyük bir pay sahibi olan üniversitelere yardım etme düşüncesinde oldukları, bu düşüncelerini gerçekleştirebilecekleri en elverişli kuruluşun ise mezun dernekleri olduğu fikrinin topluma nüfuz ettirilmesiyle, batıdaki mezun derneklerinin geliştikleri ve üniversitelere gerekli katkıları yapabildikleri görülmüştür. Elbette burada başta üniversitelerin kendilerine büyük görevler düşmektedir. Öğrencilerini bir sorunmuş gibi gören zihniyet yerine, öğrenci odaklı olan, öğrencileri üniversitenin merkezine oturtan, kampüs içerisinde öğrencileriyle yakın ilişkiler kurabilen, varoluşunun sebebi olarak onları gören ve mezuniyetten sonra da bağlarını sürdürebilen üniversitelerin ileride mezunlarından bir geri dönüş bekleme şansının olduğu unutulmamalıdır.

Yakın zamanda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 196 farklı yükseköğretim kurumunun öğrenci ve mezunlarıyla yapılan bir araştırmaya göre, üniversitenin eğitim kalitesi, üniversite giriş puanlarında ne kadar başarılı öğrencileri cezbediği, uluslararası ve ulusal alanda üniversitenin sahip olduğu isim gibi faktörlerin yanı sıra; üniversitenin öğrenciye sunmuş olduğu sosyal olanakların da aidiyet duygusu ve üniversiteye geri kazanım konusunda mezunlar üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır(Terry, Macy, 2007). Yine, öğrencinin üniversitesinin ve ilgili mezun derneğinin sunmuş olduğu olanaklardan ne derece tatminkâr kaldığı da son derece önemlidir(McDearmon&Shirley, 2009; Wastyn, 2009; Weerts&Ronca, 2007; Weerts &Ronca, 2009) Bunların yapılabilmesi, üniversitenin öğrenciye sunmuş olduğu kaliteli eğitim ve sosyal olanaklarla mümkündür. Altyapısı düzgün ve özgürlükçü öğrenci kulüpleri, her türlü spor olanaklarının sunulabildiği spor kompleksleri, bakımlı ve çağın gereksinimlerine uygun sosyal tesisler (restoran, yemekhane, kantin, kafeterya v.b.), en güncel kitap, dergi ve elektronik veri tabanlarıyla donatılmış konforlu kütüphane ortamları, öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarına cevap verebilecek barınma imkânları, üniversitelerin olmazsa olmazları olan kaliteli eğitim birimlerinin yanında mutlaka sunulması gereken olanaklar olmalıdır. Bunların başarılabilmesinde yine mezun dernekleri de görevler üstlenmelidirler. Üniversitelerin sunmuş oldukları eğitim ve sosyal olanaklarla bağlantılı bir mezun geri dönüşünün olması, ilk başta bir kısır döngü olarak görülebilir.

Ancak, bir yerden başlanılmalı, mezun dernekleriyle ilgili üniversitelerin bağları kuvvetlendirilerek, dayanışma içerisinde tüm bu gereksinimler başarılmalıdır. Bunların gerçekleştirilebilmesi için öncelikle mevzuata dayalı bazı konuların da açılarak, niversite mezun derneklerinin ilgili üniversiteden dışlanmışlıklarının önüne geçilmeli, mezun derneklerine niversitenin kampüsleri içerisinde Şubeler açma imkn tanınabilmelidir. Sadece 2011 yılında Amerikan niversitelerinin mezunlarından elde ettiği kazanımlarının 8,7 milyar USD olduğu düşünüldüğünde(CAE;2012), her ne kadar çok geç kalınmış olsa da, bu alanda önemli atılımların yapılması gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

B-) Bir Tasarruf ve Kaynak Yaratma Modeli Olarak BİT'ler

Piyasaya özgü mal ve hizmetler yanında yerel nitelikteki kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin de arzını gerçekleştiren belediyeler, günümüzde sunmuş oldukları hizmetlerin etkinlik düzeyini arttıran, hizmet sunarken kullandıkları kaynaklardan tasarruf etmelerini hatta yeni kaynak yaratmalarını sağlayan, belediye iktisadi teşekkülleri (BİT) eliyle hizmet görme usulüne ağırlık vermişlerdir. Aslında konuya Türkiye odaklı olarak baktığımızda, gerek 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nda gerekse 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belediyelerin görevleri tek tek sayılmış ve hatta *belde halkını ilgilendiren tüm hizmetleri yerine getirir* şeklinde bir ifadeye de yer verilerek, kanunda sayılan görevlerin sınırı son derece genişletilmiştir(Akyar, 2013). Bir başka söylemle, aslında belediyeler yerel sınırlar içerisinde yaşayan halkın her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde teşkilatlanmalarına icazet veren bir mevzuatla erevelendirilmişlerdir. Yani, belediyeler herhangi bir hizmeti yerine getirirlerken ya da bir mal üretirlerken başkaca bir kuruluşun varlığına ihtiyaç duymaksızın bu fiili gerçekleştirme hak ve hukukuna sahip oldukları gibi, iktisadi gücüne de maliktirler. Hal böyleyken, belediyeleri bazı mal ve hizmetleri sunarlar-ken BİT'ler ve belediye iştirakleri gibi farklı kuruluşlar eliyle gerçekleştirmelerine iten sebepler nelerdir?

Belediyelerin alternatif hizmet sunma yöntemlerinin başında gelen BİT'ler, kimi yerel hizmetlerin yürütülmesi amacıyla belediyeler tarafından kurulan ya da yönetiminin elde edilmesi koşuluyla ortak olunan, bağımsız beli özel hukuk tüzel kişileri biçiminde tanımlanabilirler. Başta 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun 26. maddesi ve 5393 sayılı

Belediye Kanununun 70.maddesi olmak üzere, 6102 sayılı Ticaret kanunu ve 4046 sayılı Özelleştirme Kanunu'nun yasal altyapısını oluşturduğu BİT'lerin genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir(Berk, 2003).⁵

- Sermayelerinin yarısından fazlası bir belediyeye ait olmakla birlikte yönetimleri de belediyenin elinde bulunmalıdır.
- Belediyenin görev alanına giren bir konuda faaliyet gösterirler.
- Belediye bütçesinden bağımsız bir bütçeye sahiptirler.
- Bütçe disiplini temel kuralı çerçevesinde kamu ihale kanunu hükümleri doğrultusunda alım gerçekleştirebilirler.
- Harcama ve borçlanmaları 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 63. maddesine göre yapılmaktadır.
- Sayıştay denetimine tabidirler.⁶
- Özel hukuk tüzel kişisidirler.

BİT'ler temelde, belediyelerin herhangi bir hizmet sunumu gerçekleştirirken karşılaşılabilecekleri muhtemel bürokratik engellerin önüne geçilebilmesi amacıyla oluşturulmuş yapılardır. Yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında zaruri olan bazı hizmetlerin gerçekleştirilmesinde, bürokrasiden kaynaklanan gecikmeler ve ertelemeler ile bürokratların sergiledikleri risk almama eğilimlerinin sonucu olarak karşılaşılabilen durumlar, hizmet sunumunu aksatabilmektedir. Böylesi acil karar alınmasının ve uygulanmasının gerektiği durumlarda bir şirketin esnekliğine sahip yapıların varlığı, belediyelerin işlerini ziyadesiyle kolaylaştırmaktadır. Bunun dışında, özellikle belediye bütçesinin sunmuş olduğu ücret skalasının dışında, belirlenen işi en iyi şekilde gerçekleştireceği düşünülen nitelikteki kalifiye elemanların istihdam edilmelerinde de BİT'ler önemli bir rol oynamaktadırlar. Şöyle ki, nitelikli kamusal binaların projelendirilmesinde görev yapabilecek mimar ve mühendisler, farklı özelliklerdeki deniz araçlarının sevk ve idaresini gerçekleştirebilecek kaptan ve yardımcı personeller, oluşturulan BİT'i idari ve mali açılarından gerektiği gibi yönetebilme kabiliyetine sahip üst düzey yöneticiler v.b. kişilerin istihdamının sağlanmasında BİT'lerden yararlanılmaktadır. Böylelikle bir hizmetin sunumu en kısa zamanda, en etkin biçimde, en kalifiye elemanlar çalıştırılmak suretiyle gerçekleştirilebilmektedir.

⁵ Eğer, sermayelerinin yarısından daha az bir miktarı belediyelere ait ise bu türlü oluşumlardan **belediye iştirakleri** biçiminde bahsetmek daha uygun olacaktır.

⁶ 03/12/2010 tarihinde kabul edilen 6085 sayılı Sayıştay yasası ile Sayıştay denetimine tabi olmuşlardır.

Yine, bazı hizmetlerin özel sektörde faaliyet gösteren firmalar aracılığıyla gördürülmesi neticesinde ortaya çıkan, kamu fonlarının bir bölümünün özel kesime aktarılması durumunun bir nebze de olsa azaltılabilemesi için, BİT'ler aktif olarak kullanılmaktadır. Aslında mevcut durumdaki uygulamalar açısından değerlendirildiğinde, özel sektördekilere farklı olmayan bir firma niteliğindeki BİT'lerin en önemli varlık nedenlerinden biri, belediye faaliyetleri gerçekleştirilirken tasarruf edilmesinin sağlanmasıdır. Bu sayede belediyeler, hizmet üretirlerken mecbur kaldıkları maliyet unsurlarının bir kısmını, BİT'ler aracılığıyla tekrar bir kazanç çevirebilmektedirler. Şöyle ki, bugün belediyelerce sunulması gerekli yerel tekel niteliğinde olan su, doğalgaz, ulaşım vb. hizmetlerin yanında birçok özel ve sosyal fayda içeren sosyal tesisler, spor organizasyonları, meslek edindirme kursları, ağaç yetiştiriciliği, arazilerin asfaltlanması vb. hizmetler, BİT'ler aracılığıyla sunulmakta ve sözkonusu hizmetlerin gerçekleştirilmesinden ciddi kazançlar elde edilmektedir. Somut örnekler üzerinden açıklayacak olursak, günümüzde yerel idarelerin sunmakta olduğu her bir hizmet için ayrı bir BİT oluşturduğu görülmektedir. Ulaşım hizmeti için, ulaşım A.Ş., kültür ve sanat etkinlikleri için kültür A.Ş., sağlık hizmetleri için sağlık A.Ş., spor faaliyetleri için spor A.Ş., imar faaliyetleri için imar A.Ş., v.b., gibi sadece İstanbul özelinde, belediye iştirakleri de dahil olmak üzere 26 ayrı BİT ve iştirak şeklinde örgütlenmiş şirketin varlığından sözü edilebilmektedir.

Günümüzde belediyeler kafe, restoran işletmeciliğinden, ekmek üretimine kadar özel sektörün rahatlıkla yerine getirebileceği pek çok alanda dahi BİT ve belediye iştirakleri aracılığıyla hizmet sunmakta, büyük tasarruflar ve kazançlar elde etmektedir. Bu alanlardaki hizmetlerle BİT'ler ve iştirakler, tasarruf ve kazancın yanı sıra başarılı mal ve hizmet sunumu, sunum maliyetlerinin makul seviyede tutulması, mal ve hizmet standartlarının oluşturulması gibi önemli bir görevi de yerine getirmiş bulunmaktadırlar.

Belediyelerin yerel halka sunacakları hizmetleri gerek BİT'ler gerekse diğer iştiraki olan şirketler aracılığıyla gördürmesinin bir diğer faydası da, sözkonusu şirketlerin zamanla yaptıkları işlerde uzmanlaşmaları, işe yönelik ar-ge faaliyetlerine ciddi katkılarda bulunmaları ve profesyonel kadroların oluşmasının da başarılmasıyla, ilgili firmanın yerel sınırların dışında

da faaliyet gösterecek niteliklere kavuşmasıdır. Bu sayede ülke çapında hatta yurt dışına dahi ücret karşılığında mal ve hizmet üretebilen BİT'ler ve iştirakler, ciddi gelirlere ulaşmaktadırlar. Bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı İSTON A.Ş., sadece İstanbul'un değil, Türkiye'nin bir çok yöresinin de hazır beton ihtiyacına cevap verebilecek ölçülerde hizmet görebilmektedir.

BİT'lerin ve iştiraklerin belediyelere sunmuş oldukları bir diğer fayda ise, rekabetçi fiyata ulaşmada ortaya çıkmaktadır. Belediyelerin gerçekleştirmeleri gereken hizmetlerde özel sektörü tercih etmeleri durumunda dahi, hizmetin temini için açılan ihalelere BİT'lerin ve iştiraklerin de fiyat teklifi vermeleri ile en rekabetçi fiyat oluşumu sağlanmakta, talep edilen hizmet, olabilecek en ekonomik şartlarda elde edilebilmektedir. Böylelikle belediyeler kendi iştirakleri ya da BİT'lerce doğrudan ifa edilmeyen hizmetlerde dahi, çok büyük tasarruf imkânlarına kavuşabilmektedirler.

Büyük projelerin gerçekleştirilmesinde BİT'lerin ve iştiraklerin bir diğer rolü, bankaların sermaye şirketlerine sundukları kredi olanaklarından yararlanabilmelerinde oluşmaktadır. Böylelikle yapılması gerekli ve ileride karlılığı da olabilecek bir çok yatırım, erişilebilen kredi olanakları vasıtasıyla daha sorunsuz bir biçimde gerçekleştirilebilmektedir. Bunun yanı sıra, zamanla gelişen BİT ve iştiraklerin halka açılmaları ve özelleştirilmeleriyle de belediyeler yeni kaynaklara ulaşabilmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı İDO'nun özelleştirilmesi ile belediye, 2011 yılında 861 milyon USD'lik ek gelir kaynağına ulaşmıştır.

BİT'lerin ve diğer belediye iştiraklerinin mali tablolarını uluslararası finansal raporlama standartları çerçevesinde hazırlamaları ve 2010 yılından itibaren Sayıştay denetimine de tabi olmaları, bu oluşumların denetim hususunda oluşabilecek zaaflarının da önlenmesini sağlamıştır. Tüm bu faydalar düşünüldüğünde, BİT ve belediye iştiraklerine benzer ekonomik yapıların özellikle üniversitelerin mezun dernekleri altında oluşturulmalarının, üniversitelere sıkıntıya düştikleri finansal kaynaklarda hem tasarruf etme hem de yeni gelir unsurları yaratmada büyük faydalar sağlayabileceği kanaatindeyiz.

C- Üniversite Şirketleri Modeli

Mevcut hukuki mevzuat çerçevesinde, üniversitelerce oluşturulmuş vakıflar ya da mezun dernekleri altında limited veya anonim şirket statüsünde örgütlenmiş şirketler yapılandırılabilir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun 16. maddesi'nde bu durum açıkça belirtildiği gibi, Kurumlar Vergisi Kanunu'na göre de vakıf ve derneklerin iktisadi teşekkülleri vergi mükellefi olarak kabul edilmektedir. Hatta anonim ya da limited şirket statüsünde kurulacak olan bu türlü iktisadi teşekküller, 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla ilişkilerini düzenleyen kanunda da belirtildiği üzere, ilgili üniversite vakfı ya da mezun derneğinin ortaklık oranının %50'yi geçmemesi durumunda, ismine ithaf en kuruldukları üniversitenin 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na istinaden açacakları ihalelere de katılabilmektedirler.⁷ Ancak, özellikle üniversitelerin öncülüğünde kurulan vakıfların yönetim kurulları incelendiğinde, yönetim kurulu başkanının ya da üyeliklerinin çoğu zaman bir makama endekslendiği gözlemlenmektedir. Şöyle ki, vakfın senedine göre üniversite rektörü çoğu zaman vakıf başkanı olarak belirlenmekte ve rektörlük süresi boyunca vakıf başkanlığı da devam etmektedir. Bu gibi durumlarda o vakfın %50 ya da daha alt bir oranda ortağı bulunduğu anonim ya da limited şirket, yukarıda bahsettiğimiz tüm şartları taşısa dahi, ilgili üniversitenin 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümleri doğrultusunda açacağı ihalelere iştirak edemeyecektir. Çünkü burada ihale açan kurumun 5018 sayılı Kanuna göre harcama yetkilisi (üniversitenin rektörü), aynı zamanda açılacak ihaleye talip şirketin ortağı olan vakfın başkanıdır. Bir başka söylemle ihaleyi açan ile ihaleye talip olanlar arasında kuvvetli bir illiyet bağı mevcut olacaktır.

Bu nedenle, yönetim kurulu üyelikleri belirli makamlara özgülenen üniversite vakıfları yerine, yasalardaki şartları taşıyan şirketlerin, yönetim ku-

⁷ 5072 sayılı yasanın 2. Maddesinin 1 bendine göre, *kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde bulunan veya bu kamu kurum ve kuruluşlarıyla ilgili vakıflar ile bunların sermayesinin yarısından fazlasına sahip oldukları şirketler, bu kurum ve kuruluşların 2886 sayılı Devlet İhale Kanununa göre yapacakları ihalelere katılamayacakları gibi bu kurum veya kuruluşlar içerisinde bulunan veya her ne şekilde olursa olsun bu kurum ve kuruluşlarla ilgili hazineye ait taşınmazların da ihalelerine katılamazlar.* Bu metinden açıkça görülebildiği gibi, bir kamu kuruluşu ile ilgisi bulunan vakıf ya da derneklerin ortaklık paylarının %50 ve altı olması şartı ile ortağı bulunacakları anonim ya da limited şirket statüsünde örgütlenen şirketlerinin, ilgili kamu kurumunun 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na göre açtığı ihalelere teklif vermesinde herhangi bir beis bulunmamaktadır. Burada kanun, vakıf veya derneğin şirketteki payının %50 veya daha altında olması durumunda o şirketi herhangi bir özel sektör şirketi olarak nitelendirmektedir.

rulları ilgili üniversiteden mezun olma dışında bir illiyet bağı göstermeyen kişilerden oluşan mezun dernekleri altında teşekkül ettirilmeleri gereklidir. Bu şartları taşıyan nitelikte bir mezun derneğinin ortağı olduğu anonim ya da limited şirket, ilgili üniversiteye açılacak hak devri ya da çeşitli alanların kiralanmasına yönelik ihalelere rahatlıkla iştirak edebilecektir. Böylelikle, özellikle üniversite bünyesindeki kantin, kafeterya, restoran, otopark, market, kuaför salonu, araç yıkama yerleri, çiçekçi, v.b. gibi alanların kiraya verilmesi durumunda, mezunlar derneklerinin ortak olduğu şirketler faaliyet gösterebilecekler, tıpkı BİT'lerde olduğu gibi bir tasarruf ve kazancın elde edilmesinin yanı sıra, fiyat regülasyonunun sağlanmasına ve hizmet standartlarının oluşturulmasına da katkıda bulunabileceklerdir. Ayrıca böylesi bir işlem sayesinde kiralanılan alanlarda üniversite adına çalışan kamu işçileri, üniversitelerin en önemli sorunları arasında bulunan personel ihtiyacı doğrultusunda gerekli olan yeni birimlere sevk edilebilecektir.

Cari mevzuat çerçevesinde yukarıda bahis konusu olan şirketlerin yapabilecekleri başka bir uygulama ise, üniversiteler bünyesinde oluşturulan teknopark/teknokentlerde şube açılması yoluyla gerçekleştirilebilir. Bilindiği üzere 4691 sayılı Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu kapsamında çeşitli üniversitelerimizde teknoparklar kurulmuştur. Bu kanunun amacı özetle, üniversiteler ve araştırma kurumlarıyla üretim sektörlerinin çeşitli alanlarda işbirliğinin sağlanması ve güçlendirilmesidir.⁸

Bu bağlamda, sözkonusu özel alanlarda dernek şirketlerinin şube açması ve buralarda aynı kanunun 7. maddesi uyarınca başta üniversite personeli olmak üzere nitelikli işgücü istihdam edilmesi sayesinde, hem üniversite personeline ek gelir imkânı sağlanabilecek hem de yeni bir faaliyet

⁸ 4691 sayılı Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu'nun 1. maddesine göre bu kanunun amacı, üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır.

alanından gelir temin edilebilecektir.⁹ Ancak bu alanlarda mevcut yasa çerçevesinde yazılım, telekomünikasyon, çevre ve enerji teknolojileri, ağ altyapıları, biyomedikal gibi daha çok mühendislik bilimlerine ağırlık verildiği ve nadiren kök hücre ve DNA çalışmaları gibi bazı tıbbi bilimlerin de yer aldığı bilinmektedir. Bir başka söylemle, mevcut şartlarda teknoloji geliştirme bölgeleri üniversitelerdeki tüm bilimleri kapsamamakta, sadece mühendislik ve bazı tıbbi bilimler bu ayrıcalıklardan yararlanabilmektedir.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılmaktadır ki, **mevcut mevzuat çerçevesinde dahi**, mezun dernekleri altında yapılandırılacak iktisadi teşekküller aracılığıyla dernek bünyesine ve dolayısıyla ilgili üniversiteye bir geri kazanım sürecini başlatmak mümkün olabilmektedir. Ancak bu olanakların kapsamlarının genişletilebilmesi için, mevzuatta bazı yeni düzenlemelerin varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

D- Üniversite Şirketleri Modeli İçin Mevzuatta Yapılması Gerekenler

Üniversite derneklerinin altında yapılandırılacak anonim ya da limited şirketlerin, belediye iştirakleri ya da BİT'lerdeki elastikiyete ulaşabilmeleri için mevzuatta bir takım küçük değişiklikler yapılabilir.

Öncelikle, kiralama tipindeki işler dışında da bu tür şirketlerin yer alabilmesi ve üniversitelerce açılacak mal ve hizmet temini şeklindeki ihalelere de iştirak edebilmeleri için, 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 11. maddesinde değişikliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Şöyle ki, bilindiği üzere kamu idarelerinin mal ve hizmet teminine ilişkin açılacak her türlü ihale 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu'na tabidir. Söz konusu kanunun ihaleye katılmayacak olanlar başlıklı 11. maddesine göre, *İhaleyi yapan idarenin ihale yetkilisi kişileri ile bu yetkiye sahip kurullarda görevli kişiler; bu kişilerin ortakları ile şirketleri (bu kişilerin yönetim kurullarında görevli bulunmadıkları veya sermayesinin % 10 undan fazlasına sahip ol-*

⁹ 4691 sayılı Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu'nun 7. maddesine göre, *...Kamu kurum ve kuruluşları ile üniversite personelinden bölgede yer alan faaliyetlerde araştırmacı personel olarak hizmetine ihtiyaç duyulanlar; çalıştıkları kuruluşların izni ile sürekli veya yarı zamanlı olarak çalıştırılabilirler. Yarı zamanlı görev alan öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi ve uzmanların bu hizmetleri karşılığı elde edecekleri gelirler; üniversite döner sermaye kapsamı dışında tutulur... Öğretim elemanları 2547 sayılı Kanununun 39 uncu maddesinde öngörülen yurt içinde ve yurtdışında geçici görevlendirme esaslarına göre yapacakları çalışmaları Üniversite Yönetim Kurulunun izni ile bölgedeki kuruluşlarda yapabilirler.*

madıkları anonim şirketler hariç), ihaleyi yapan idare bünyesinde bulunan veya idare ile ilgili her ne amaçla kurulmuş olursa olsun vakıf, dernek, birlik, sandık gibi kuruluşlar ile bu kuruluşların ortak oldukları şirketler bu idarelerin ihalelerine katılamazlar denilmektedir.

Bu madde hükmünden anlaşılacağı üzere, ihale yetkilisi sıfatıyla ihaleleri onaylama veya iptal etme yetkisine sahip bulunan amirler ya da çalışanları; ihale işlemlerini hazırlamak, yürütmek, sonuçlandırmak ve denetlemekle görevli kişiler, bunların eşleri ve (ikinci derece dâhil) kan ve sıhrî kısımları ile bu şahısların ortaklarının olmadığı şirketler, bir başka söylemle, açılacak ihalenin hazırlanması, kabulü, onaylanması gibi işlerle uzaktan yakından ilgisi olmayan şahıslardan müteşekkil şirketler ihalelere iştirak edebilmektedir.

Bu maddeye göre şekil şartları düzenlenen BİT'ler ve belediye iştirakleri, belediyelerce açılmış her türlü ihaleye rahatlıkla iştirak edebilmekteyken, aynı maddenin 2. bendinde açıkça, *idare ile ilgili her ne amaçla kurulmuş olursa olsun vakıf, dernek, birlik, sandık gibi kuruluşlar ile bu kuruluşların ortak oldukları şirketler*, şeklinde bir ibare olduğu için üniversite dernek ve vakıflarının kuracakları şirketler, kendi kurumlarının açacakları mal ve hizmet temini niteliğindeki ihalelere katılamamaktadır. Kamu kurumu niteliğindeki bir belediyenin kurmuş olduğu BİT ya da ortaklığı bulunduğu şirket (belediye ortaklığı bulunduğundan kısmen kamu şirketi niteliği taşıyan şirket), yine aynı belediyenin (aynı kamu kurumunun) açmış olduğu ihaleye hiçbir sorunla karşılaşmaksızın teklif verebilirken, tamamıyla özel hukuk hükümlerine tabi olarak kurulan üniversite vakıf ve dernekleri altında teşekkül ettirilmiş, bu vakıf ve derneklerin ortaklık payının %50'yi ancak bulabildiği şirketler, üniversitenin (bir kamu kurumunun) açacağı ihalelere katılamamaktadırlar. Hal böyleyken, hangi durumun rekabeti daha fazla engelleyebileceği tartışmalıdır. Nihayetinde belediyelerce açılmış bir ihaleye aynı belediyenin iştiraki olan bir şirketin teklif vermesi halinde¹⁰ her iki tarafta da kamu payı varken (belediye-kamu; BİT, belediye iştiraki-kamu payı), özellikle üniversite mezun derneklerinin ortaklığı bulunduğu bir şirketin (özel hukuk hükümlerine tabi özel

¹⁰ Burada 4734 sayılı kanuna tabii mal ve hizmet temini ihalelerinden bahsedilmektedir. 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na tabi kiralama ihalelerine, şekil şartlarını taşıyan dernek şirketlerinin iştiraki konusunda herhangi bir beis yoktur.

şirket) aynı devlet üniversitesinin (kamu kurumu) ihalesine katılması halinde bir kamu kurumuyla özel şirket ilişkisinden bahsedilebilir ki, bu rekabet açısından da olması gerektir.¹¹

Sonuç olarak, 4734 sayılı kanunun 11. maddesinin dernek ve vakıf şirketlerine ilişkin düzenlemeyi içeren 2. bendinin ya kaldırılması ya da tıpkı 5072 sayılı yasada verildiği gibi, vakıf ve dernek şirketlerine, hiç değilse üniversitelerin vakıf ve mezun derneklerinin şirketlerine, oransal olarak belirli sınırlamalarla mal ve hizmet temini ihalelerine iştirak hakkı tanınması, bir yanlışın düzeltilmesi kadar elzemdir. Konu rekabetsiz, mevcut mevzuat hükümleri dahilinde BİT ve belediye iştiraklerine tanınan haklar rekabeti daha fazla bozmaktadır. Burada gerekli adımların atılabilmesi için tüm üniversitelere ve özellikle de mezun derneklerine ve bu üniversitelerden mezun olmuş siyasetçilere büyük görevler düşmektedir.

Üniversite şirketleri modelinin geliştirilebilmesi için mevzuat alanında yapılması gerekli bir diğer değişiklik, daha doğrusu mevcut kanunun genişletilmesi şeklinde bir uygulama, Teknoloji Geliştirme Kanunu kapsamında olabilir. Bilindiği üzere mevcut yasa çerçevesinde yazılım, telekomünikasyon, çevre ve enerji teknolojileri, ağ altyapıları, biyomedikal gibi daha çok mühendislik bilimlerine ağırlık verildiği ve nadiren kök hücre ve DNA çalışmaları gibi bazı tıbbi bilimlerin de yer aldığı görülmektedir. Bir başka söylemle, mevcut şartlarda teknoloji geliştirme bölgeleri üniversitelerdeki tüm bilimleri kapsamamakta, sadece mühendislik ve bazı tıbbi bilimler bu ayrıcalıklardan yararlanabilmektedir. Bu nedenle kanunun kapsamının üniversitelerde okutulan sosyal bilimleri de çerçeveleyecek biçimde genişletilmesi ve bu suretle teknoparklar yanında bilimpark ya da sosyopark gibi yapıların da teşekkül ettirilmeleri ve buralarda sosyal bilimcilerin ağırlıklı faaliyetlerine olanak tanıyacak mevzuatın yapılandırılması ivedilikle gerekmektedir. Bu sayede, daha fazla alanda faaliyet gösterilebilecek ve farklı alanlardaki toplum ihtiyaçlarına ilişkin çözüm önerileri, konularında en deneyimli öğretim üyeleri eliyle hayata geçirilerek, üniversite toplum ilişkileri kuvvetlendirilebilecektir.

¹¹ Burada özellikle üniversite mezun derneklerinin statülerinin çok daha farklı olarak, yönetim kurullarında dahi, aynı üniversiteden mezun olmak dışında, ilgili üniversite ile bir bağ bulunmadığının bir kez daha vurgulanmasında yarar görülmektedir. Bir başka söylemle bu tür derneklerin statü açısından kamu ile hiçbir alakalarının bulunmadığı, herhangi bir amaca hizmet eden herhangi bir dernekten bir farklarının olmadığı bilinmelidir.

Sadece yukarıda değindiğimiz konulardaki eksikliklerin tamamlanması yönünde mevzuat alanında atılabilecek adımlar, çalışmamızın konusunu oluşturan ve tarafımızdan önerilen üniversite şirketlerinin, tıpkı BİT'ler ve belediye iştirakleri gibi etkin, verimli kuruluşlar olarak faaliyet göstermelerini ve üniversitelerin mali özerkliğe kavuşmalarında önemli bir fonksiyon görmelerini sağlayacaktır.

Sonuçlandırıcı Düşünceler

Günümüzde devlet üniversitelerinin en temel sorunları arasında mali kaynak yetersizliği gelmektedir. Türkiye'de devlet üniversitelerinin mevcut durumdaki finansman kaynağı, merkezi idareden aktarılan özel bütçe ve döner sermaye kalemlerinden oluşmaktadır. Batıda ve özellikle ABD'deki devlet üniversitelerinde ise temel kaynak, yine devlet tarafından ilgili yükseköğretim kurumuna aktarılan bütçe olmakla birlikte, üniversite yararına oluşturulan vakıfların sağladıkları bağışlar ile mezun derneklerinin ciddi katkılarından meydana gelmektedir.

Yapılan bilimsel araştırmalar incelendiğinde; üniversitenin eğitim kalitesi, üniversite giriş puanlarında ne kadar başarılı öğrencileri cezbediği, uluslararası ve ulusal alanda üniversitenin sahip olduğu isim gibi faktörlerin yanı sıra, üniversitenin öğrenciye sunmuş olduğu sosyal olanakların da aidiyet duygusu ve üniversiteye geri kazanım konusunda mezunlar üzerinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle, üniversitenin öğrenciye sunmuş olduğu barınma, spor kompleksleri, kütüphane ile restoran, yemekhane, kafeterya, kantin gibi çağdaş sosyal tesis imkânları ve çalışma olanakları gibi hizmetlerin sunumlarının gerçekleştirilmesinde, üniversite mezun derneklerine önemli roller düşmektedir. Bu olanakların sağlanmasında mezun derneklerinin aktif rol alabilmeleri ve mezunlarının ilgi odağı olabilecek aktivitelerde bulunabilmeleri için, öncelikle bir takım temel altyapı gereksinimlerini (dernek merkezi, şubeler, lokal, kitap ve hediyelik eşya satış birimleri v.b.) bir biçimde karşılamaları gerekmektedir. Bu amaçla, tıpkı belediyelerin iktisadi teşekkülleri ve iştirakleri gibi, üniversite derneklerinin ortaklık paylarının %50'yi aşmadığı anonim ya da limited şirketlerin, hem derneklerin temel gereksinimlerinin karşılanmasında hem de mezunların geri kazanımlarının ilgi odağı haline gelerek, ilgili üniversiteye ciddi katkılar sunulmasında etkili olacağı kanaatindeyiz.

Bu amaca hizmet etmek üzere, özellikle 4734 sayılı yasanın 11. maddesinde yapılabilecek küçük bir değişiklikle, bahis konusu şirketlerin ilgili üniversitelerce açılacak mal ve hizmet temini ihalelerine de katılabılme şansları olacaktır. Bu sayede, üniversitelerin ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmesi zaruri olan personel, temizlik, güvenlik, servis, proje v.b. hizmetlerin temini sırasında yapılan harcamalardan kısmen tasarruf sağlanabilecektir. Adı geçen hizmetlerin bizzat ilgili şirketler tarafından gerçekleştirilmemesi halinde dahi, sadece ihaleye fiyat vermek suretiyle, ihalede en rekabetçi fiyatın oluşumuna katkıda bulunulabilecektir. Ayrıca, zel ve kamusal alanlardaki tasarruf oranlarının son derece düştüğü, devlet tarafından özel düzenlemelerle tasarrufların teşvik edildiği günümüzde, bu türlü oluşumların tasarruf sürecine katkı sunabileceği de aşıkrdır.

Yine, Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nda yapılabilecek bir değişiklikle de, bu kanundan mühendislik ve bazı tıbbi bilimlerin yanı sıra sosyal bilimlerin de yararlanmalarını sağlayabilecek, bilimpark ya da sosyopark gibi oluşumların kurulmasına müsaade edilebilir. Bu şekilde elde edilebilecek ilksel kazanımlar sayesinde, niversitenin çeşitli alanlarda ihtiyaç duyduğu ve mezunlarının aidiyet duyguları üzerinde etkili olduğu akademik çalışmalarca da ortaya konan sosyal ortamlar inşa edilebileceği gibi, bir kısmı da niversitenin bilimsel amaçları için hasredilebilir. Yapılan bu girişimler neticesinde elde edilecek ilksel kazanımlarla gerçekleştirilecek yatırımlar, zamanla ilgili yükseköğretim kurumundan mezun olan kişilerin de ilgisini çekecek ve mezun derneğine geri dönüşümü hızlandıracaktır. Böylelikle, mezunlar derneğinin atılım yapabilmesi için ilk adımı mezunlar mı atmalı, yoksa önce üniversitede ğrenci ve mezunların bağlarını kuvvetlendirici adımlar mı atılmalı şeklindeki kısır döngü de kırlımış olacaktır.

Günümüzde, ğrenci kulüplerinden barınma olanaklarına, yemekhane kantin gibi sosyal ortamlarından, spor müsabakalarına kadar bir çok alanda maddi yetersizlikler nedeniyle olması gerektiği gibi yapılamayan pek çok iş, kısmen maddi özerkliği temin edebilecek niversite şirketleri modeli ve güçlü mezun dernekleriyle aşılabilecektir.

Nasıl ki bir spor müsabakasına ya da bir koşuya dünyaca ünlü bir maratoncu veya sporcu sırf ilgili BİT'den veya iştirakten ekstra ücret ödendi-

ği için iştirak ediyor ve bu sayede o müsabakanın/koşunun ünü artıyorsa, aynı şekilde alanlarında dünyaca ünlü hocaların yükseköğretim kurumlarında belirli dönemlerde ücret karşılığında bulunmaları sağlanabilir ve bu ücret ilgili şirket ya da kazanım sağlamış mezun derneğinin vasıtasıyla ödenebilir. Böylesi örnekler, ilgili yükseköğretim kurumunun ülke ve dünya çapında tanınırlığını arttıracaktır. Elbette ki bu tür örnekler çoğaltılabilir. Uluslararası bilimsel yayınlara daha fazla teşvik ayrılabilceği gibi, akademisyenlerin daha nitelikli yetişebilmeleri için genç akademisyenlere daha fazla yurtdışı teşvikleri verilebilir. Çünkü bilimin maddi olanaklarla desteklenmesi, gelişmesi için olmazsa olmaz koşuldur.

Üniversite şirketleri modelinin BİT'ler ve belediye iştiraklerine kanunlarla tanınan bütün ayrıcalıklardan yararlanabilmesi, aslında devletin gerçekleştiremediği ya da çeşitli sebeplerden ötürü tam anlamıyla yapmadığı yükseköğretim alanındaki pek çok faaliyetin olması gerektiği gibi ifa edebilmesine yardımcı olacağından, kamusal yararlar taşımaktadır. Bu nedenle bu tür şirketlerin gerçekleştirecekleri faaliyetler ve faaliyetler için sarfedecekleri harcamalar da, hem bağımsız mali kuruluşlar tarafından denetlenmeli hem de Sayıştay denetimine tabi olmalıdır.

Son olarak üniversite şirketleri modelinin mezunlar derneklerine ve ilgili yükseköğretim kurumuna maddi katkılarının yanında, bir çok alanda uzmanlığı olan öğretim üyelerinin, uzmanlık sahalarını toplum yararına kullanmalarının da önünü açarak, devlet üniversitelerinin topluma dönük, toplumun sorunlarından haberdar ve çözüm önerileri geliştiren kurumlar haline dönüştürülmelerine yardımcı olacağı da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

Akyar, F. K.(2013);Yerel Nitelikteki Kamusal Hizmetleri Sunmada Alternatif Bir Yöntem Olarak Belediye İktisadi Teşebbüsleri Devletin Ekonomiye Yeniden Müdahalesi mi? İstanbul Ölçeğinde Değerlendirme, Yayınlanmamış doktora sunumu.

Berk, A.(2003 Nisan-Haziran); Yerel Hizmet Sunumu ve Belediye İktisadi Teşebbüsleri, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 49, 47-63.

Council for Aid to Education-CAE, 2012 report.

McDearmon, J. T. (2010); What's in it for me: A qualitative look into the mindset of young alumni non-donors. International, **Journal of Educational Advancement**. 10, 33-47

Swiss National Science Foundation <http://www.snf.ch>, 2009.

Şimşek, M. (2011 Temmuz); Derneklerin Ticari Faaliyetleri Tacir olmaları ve Tacirlikten Doğan Sorumlulukları, http://www.alomaliye.com/2011/mintez_simsek_dernek_ticari.htm, 03.01.2013 tarihinde erişilmiştir.

Terry, Neil; Macy, Anne (2007); Determinants of Alumni Giving Rates, **Journal of Economics and Economic Education Research**, 8(3), 3-17.

Wastyn, L. (2009, May). Whyalumnidon'tgive: A qualitative study of what motivates donors and non-donors to higher education, **International Journal of Educational Advancement**, 9(2), 98-108.

Weerts, D. J.,&Ronca. J. M. (2007). Profiles of supportivealumni: Donors, volunteers, and those who "do it all", **International Journal of Educational Advancement**, 7, 20-30.

Weerts, D. J.,&Ronca, J. M. (2009 March). Using classification trees to Predict alumni giving for higher education, **Education Economics**, 17(1), 95-122.

2886 sayılı Devlet İhale Kanunu

4046 sayılı Özelleştirme Kanunu

4691 sayılı Teknoloji Bölgeleri Geliştirme Kanunu

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu

5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla
İlişkilerini Düzenleyen Kanun

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanunu

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu